

Asia: VN/27263/2023

Lausuntopyyntö nuorisorangaistussääntelyn kehittämistä koskevasta työryhmämietinnöstä

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Oikeusministeriö on pyytänyt lausuntoja nuorisorangaistussääntelyn kehittämistä koskevasta työryhmämietinnöstä. Työryhmämietintö sisältää ehdotuksia, joilla pyritään selkeyttämään nuorisorangaistuksen asemaa seuraamusjärjestelmässä, lisäämään rangaistuksen käyttöä ja parantamaan rangaistuksen vaikuttavuutta kehittämällä sen sisältöä. Tavoite nuorisorangaistuksen laajemmasta käytöstä on kannatettava ja työryhmämietinnössä on esitetty hyviä keinoja käytön lisäämiseksi. Myös Rikosseuraamuslaitoksessa on tunnistettu tarve työryhmämietinnössä esitetyn mukaisesti seuraamusjärjestelmän kokonaisuudistuksen tarpeelle. Työryhmän ehdotuksen mukaan nuorisorangaistuksen enimmäiskesto pidennettäisiin yhdestä vuodesta kahteen vuoteen. Nuorisorangaistuksen pääasiallisena kohderyhmänä olisivat sen käyttöä koskevien lisäedellytysten mukaan edelleen alle 18-vuotiaana rikoksen tehneet nuoret, jotka tarvitsevat intensiivistä tukea elämässään. Tavoitteena olisi lisätä rangaistuksen käyttöä erityisesti ensimmäistä kertaa rikokseen syyllistyneillä ja tapauksissa, joissa rikoksesta on odotettavissa 1–2 vuotta ehdollista vankeutta. Enimmäiskeston nostaminen yhdestä vuodesta kahteen vuoteen on kannatettava ja käyttöä lisäävä ehdotus.

Seuraamusselvityksen laatimista ja sisältöä koskevia säännöksiä selkeytettäisiin. Jatkossa alle 18-vuotiaana rikoksen tehneiden nuorten kohdalla arvioitaisiin aikaisempaa useammin nuorisorangaistuksen tarve. Seuraamusselvitykseen olisi tarkoitus lisätä säännönmukaisesti arvio siitä, onko alle 18-vuotiaana epäillyn rikoksen tehnyt nuori nuorisorangaistukseen sisältyvän intensiivisen tuen tarpeessa. Rikosseuraamuslaitos pitää tätä kannatettavana muutoksena. Tehtyjen nuorisorangaistus selvitysten määrän lisääntyminen johtaa todennäköisesti siihen, että sopivia tapauksia tunnistetaan enemmän.

Työryhmämietinnön mukaan seuraamusselvitysmenettelyssä lisättäisiin viranomaisyhteistyötä ja nuoren ohjaamista tuen piiriin. Lisäksi ehdotetaan lisättäväksi uusi säännös siitä, että seuraamusselvitysmenettelyyn osallistuvien Rikosseuraamusviranomaisen ja tarvittaessa muiden asiaan kuuluvien viranomaisten tulee ohjata valvonnan ja tukitoimien tarpeessa oleva nuori hakeutumaan tarvittavien palveluiden ja tukitoimien pariin seuraamusselvityksen aikana. Rikosseuraamuslaitos pitää kannatettavana, että tukitoimiin ohjaamiseen veloitetaan, ja että

tukitoimiin kiinnittymistä seuraamusselvitysvaiheessa tuetaan seuraamusselvityksen ajantasaisuutta koskevalla muutoksella. Palveluohjaus ja seuraamukseen mahdollisesti sisällytettävästä valvonnasta ja muusta toiminnan pääasiallisen sisällöstä, ehdoista ja ehtojen rikkomisen seuraamuksista sekä noudattamisen merkityksestä sekä muista seikoista informointi ovat toki olleetkin käytäntönä, mutta niistä säätäminen selkeyttää velvollisuuksia ja velvoittaa Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehiä vahvemmin.

Lakiin ehdotetaan lisättäväksi Rikosseuraamuslaitokselle velvollisuus tehdä muutokset seuraamusselvitykseen nuoren olosuhteiden muutosten johdosta. Samalla ehdotetaan nykyiseen sääntelyyn lisättäväksi maininta siitä, että tuomioistuimen on tarvittaessa varmistettava, että ajantasainen seuraamusselvitys on käytettävissä tuomioistuinkäsittelyssä. Seuraamusselvityksen ajantasaisuuden varmistaminen on hyvä asettaa nimenomaan tuomioistuimen tehtäväksi, sillä Rikosseuraamuslaitoksen työprosessissa olisi mahdotonta seurata seuraamusselvitysasiakkaiden tilanteita aina oikeudenkäyntiin asti. Asia tulee vaatimaan Rikosseuraamuslaitokselta osaltaan sisäisten prosessien kehittämistä.

Nuorisorangaistuksen sisältöön lisättäisiin rikoksetonta elämää tukevaa toimintaa ja opiskeluun ohjaamista. Seuraamukseen sisällytettäisiin myös mahdollisuus suorittaa osa rangaistuksesta osallistumalla päihde- ja riippuvuushoitoon tai -palveluun. nuorisorangaistukseen sisältyvää työelämään tutustumista ja työn tekemiseen perehtymistä ehdotetaan lisättäväksi siten, että nykyisin laissa mainittu järjestämisvaikeus ei olisi enää jatkossa peruste olla toteuttamatta sanottua sisältöä. Työelämään tutustuminen toteutetaan yhteistyönä Rikosseuraamuslaitoksen ulkopuolisen tahon kanssa ja sisältää käytännössä työn tekemiseen tutustumista ja työhön perehtymistä. Yhteistyöaspektin vuoksi työelämään tutustumisen järjestäminen ei ole pelkästään Rikosseuraamuslaitoksen päätöksen varassa. Työelämään tutustumispaikasta sopiminen perustuu neuvotteluun ja riippuu osaltaan organisaatioiden halukkuudesta yhteistyön toteuttamiselle. Näin ollen on mahdollista, että toimintaa ei saada juuri järjestämisvaikeuksien vuoksi toteutettua. Mietinnön perusteella jääkin hieman epäselväksi, mitä tarkoitetaan sillä, että sisältöä ei voi jättää toteuttamatta järjestämisvaikeuden perusteella. Esitykseen voisi tarkentaa, voisiko järjestämisvaikeustilanteessa kyseeseen tulla esimerkiksi yleisen tason työelämän pelisääntökeskusteluja tai vaikkapa nuoren tukemista kesätyöpaikan hakemisessa. Lisäksi Rikosseuraamuslaitos toteaa, että työelämään, opintoihin ja sosiaaliseen kuntoutukseen liittyvän toiminnan lisäksi toimintaan voisi sisältyä myös harrastustoimintaan ohjaamista ja siihen osallistumista. Lisäksi esimerkiksi maahanmuuttajanuorilla sisältönä voisi olla myös kotoutumisen tukemista osana esimerkiksi perhetyötä.

Seuraamusselvitysvaiheessa yhdeksi Rikosseuraamuslaitoksen yhteistyötahoksi lisättäisiin terveysviranomaisen nuorisorangaistusselvityksen päihde- ja riippuvuushoitoa koskevan sisällön vuoksi. Rikosseuraamuslaitos toteaa, että rikolliseen käyttäytymiseen vaikuttaa päihteiden ja muiden riippuvuuksien lisäksi esimerkiksi ADHD:n ja neurokirjon erityispiirteisiin liittyvät tarpeet. Myös näihin osa-alueisiin liittyvien palveluiden huomiointi täytäntöönpanon sisältönä voisi olla nuoren edun ja seuraamuksen tavoitteiden mukaista. Terveystuella viranomaisen osallistuisi työryhmämietinnön mukaan jatkossa lähinnä nuorisorangaistusselvityksiin, joissa nuorella olisi nähtävissä päihteiden käyttöön liittyviä haasteita, jotka vaatisivat terveydenhuollollisia toimia. Kyseisenlainen tilanne on isohkolla osalla kohderyhmästä. Valmistelussa on hyvä varmistaa, että terveydenhuollossa on valmius vastata tarpeeseen. Lisäksi todettakoon, että huolena on seuraamusten valtakunnallisesti yhdenmukaiset sisällöt. Rikosseuraamuslaitoksen oman toiminnan osalta seuraamuksen sisältö saataneen riittävän yhdenmukaiseksi suunnittelun ja kouluttamisen keinoin, mutta päihde- mielenterveyspalvelujen on saatavuudessa suuria paikallisia eroja.

Mietinnön mukaan nuoren palveluihin ja tukitoimiin ohjaamisen prosessia voitaisiin koordinoida Rikosseuraamuslaitoksen ja hyvinvointialueiden yhteistyössä. Yhteisellä kehittämisellä ja yhtenäisillä palvelupoluilla voitaisiin vastaavasti tehostaa viranomaisten toimintaa ja jatkossa saavuttaa kustannussäästöjä. Nuorisorangaistusta suorittava nuori on kuitenkin ns. siviilissä ja mikäli hän on sosiaali- ja terveyshuollon tukitoimien tarpeessa, tukitoimet ovat hyvinvointialueen järjestämiä. Näin ollen myös koordinoiva rooli voisi luontevammin kuulua hyvinvointialueelle. Joka tapauksessa yhteistyön Rikosseuraamuslaitoksen ja hyvinvointialueen välillä on tarpeen olla tiivistä.

Seuraamusselvitysten määrän voidaan olettaa pysyvän nykyistä vastaavalla tasolla muutosten jälkeen. Rikosseuraamuslaitoksen työmäärän on mietinnössä arvioitu lisääntyvän jonkin verran. Nuorisorangaistuksen edellytysten selvittäminen tulee tehtäväksi aikaisemmasta käytännöstä poiketen säännönmukaisesti alle 18-vuotiaana epäillyn rikoksen tehneiden nuorten kohdalla, joilla havaitaan olevan tukitoimien ja valvonnan tarve ja seuraamuksella arvioidaan voitavan vaikuttaa nuoreen. Joissakin tapauksissa nuorisorangaistuksen edellytysten selvittäminen olisi tarpeen tehdä syyttäjän tai tuomioistuimen pyynnöstä rikoksen vakavuuden perusteella.

Tukitoimiin ohjaamisveloitteen ei ole arvioitu vaikuttavan juurikaan Rikosseuraamuslaitoksen käytännön yhdyskuntaseuraamustyötä tekevän henkilöstön työmäärään. Nuorisorangaistukseen voisi jatkossa sisältyä 30 tuntia päihde- ja riippuvuushoitoa tai -palvelua. Hoidon tai palvelun toteutuminen seuraamuksen aikana osana nuorisorangaistusta edellyttäisi johdonmukaista yhteistyötä Rikosseuraamuslaitoksen ja hyvinvointialueiden välillä. Nuorisorangaistuksia tuomittaisiin jatkossa enemmän ehdollisen vankeuden ja sen oheisseuraamusten sijasta. Tämä tarkoittaisi, että nuorisorangaistusten määrät täytäntöönpanossa lisääntyisivät. Nuorisorangaistuksen täytäntöönpano vaatii nykyään ja jatkossa henkilöstöltä enemmän työpanosta kuin esimerkiksi ehdollisen vankeuden valvonta, sillä seuraamus on intensiivisempi. Näin ollen Rikosseuraamuslaitoksen työmäärä lisääntyisi.

Työryhmämietinnön mukaan Rikosseuraamuslaitos tarvitsisi muutosten johdosta 11 henkilötyövuotta lisää vuosina 2027–2029. Lisähenkilöstön tarve on pysyvä. Kokonaiskustannukset Rikosseuraamuslaitokselle olisivat vuosina 2027–2029 yhteensä noin 777 210 euroa. Mietinnössä käytetty Rikosseuraamuslaitoksen keskimääräinen henkilötyövuoden kokonaishinta 67 650 euroa on oikein. Mietinnössä todetaan, että ”lisämäärärahan tarve nousee kumuloituvasti alla olevan taulukon mukaisesti”. Mietinnöstä kuitenkin puuttuu taulukko, jossa kuvataan nuorisorangaistusta suorittavien määrän ja lisämäärärahan tarpeen kumulatiivista kasvua, eikä esitettyyn lisämäärärahan arvioon voida tässä ottaa kantaa. Arvio tulee tehdä jatkovalmistelussa.

Mietinnön mukaan Rikosseuraamuslaitos toimii järjestötoiminnan rahoittajana, mikäli se vahvistetaan rangaistusajan suunnitelmassa yhdyskuntaseuraamuksen tarkoittaman toiminnan osaksi. Rikosseuraamuslaitoksen hyväksymä järjestötoimijan tuottama sisältö voisi olla nuorisorangaistuksen sisältönä. Mikäli tarkoituksena on, että Rikosseuraamuslaitoksen kustannusvastuulla olisi järjestötoiminnan kustantaminen silloin kun se liitettäisiin tuomitun suostumuksella osaksi nuorisorangaistuksen suorittamista, olisi tämä merkittävä muutos nykytilanteeseen ja edellyttäisi kustannusarvion päivittämistä. Tämä myös kaventaisi todennäköisesti mahdollisuuksia huomioida järjestötoimintaa osana seuraamuksen suorittamista.

Rikosseuraamuslaitos toteaa lisäksi, että työryhmämietinnössä esitetyt ehdotukset edellyttävät myös tietojärjestelmämuutoksia Rikosseuraamuslaitoksen asiakastietojärjestelmään. Muutostarpeet aiheutuisivat enimmäispituuden kasvattamisesta, seuraamusselvitykseen liittyvistä muutoksista, päihde- ja riippuvuushoitoon osallistumista koskevista muutoksista sekä tapaamisten intensiivisyyden lieventämismahdollisuudesta. Asiakastietojärjestelmään vaadittavat muutokset ovat

pääsääntöisesti kokoluokaltaan kohtalaisen pieniä ja osa muutoksista voidaan hoitaa myös sisäisellä ohjeistuksella ilman järjestelmämuutoksia. Osa muutoksista olisi sellaisia, joilla järjestelmäkehittämisen avulla voitaisiin sujuvoittaa virkamiesten työtä. Välttämättömien muutosten tekeminen Rikosseuraamuslaitoksen asiakastietojärjestelmään edellyttää arviolta n. 20 henkilötyöpäivän työpanosta asiakastietojärjestelmän ylläpitokehittäjältä, josta aiheutuu vuoden 2026 hinnoittelulla n. 14 000 euron ostotyönä hankittavat kustannukset. Lisäksi muutokset vaativat oikeusrekisterikeskuksen työpanosta arviolta n. 5 henkilötyöpäivän verran (n. 2100 €). Rahoitustarve tulee arvioida jatkovalmistelussa. Asiakastietojärjestelmään vaadittavien muutosten toteuttaminen vaatii noin puolen vuoden aikaa lain hyväksymisen ja voimaantulon välille. Aikataulu ja muutosten toteuttamisajan arvio voivat muuttua.

Nyt mietinnössä esitetyn lisäksi Rikosseuraamuslaitos toteaa, että esityksessä voisi olla tarpeen vielä korostaa nuorisorangaistuksen ns. kiinnipitävää otetta ja nuorisorangaistuksen tavoitetta yhdyskuntaseuraamuksena. Päihde- ja riippuvuushoidon tai palvelun kesken jättämisen osalta on todettu, ettei tämän tulisi johtaa seuraamuksen keskeytymiseen. Tämä on hyvä ja tärkeä kirjaus. Yleisesti voisi olla tarpeen korostaa sitä, että keskeytyskynnyksen tulisi olla nuorisorangaistuksessa todella korkealla. Sanktiointi ei saisi edetä suoraviivaisesti ilmoitukseen syyttäjälle, vaan tuomitun laiminlyönneistä pitäisi lähtökohtaisesti seurata entistä intensiivisempi yhteydenpito ja sanktioinnin sijasta (mahdollisuuksien mukaan) jokin muu vaikuttava interventio. Lisäksi Rikosseuraamuslaitos esittää vielä pohdittavaksi, olisiko kokonaisuudessa tarpeen huomioida myös etsintäkuulutuksen tarpeellisuus täytäntöönpanon aikana. Nuoren edun mukaista on, että hänet tavoitetaan ja saadaan hänen tarvitsemansa tuen ja kontrollin piiriin. Joissain tilanteissa etsintäkuulutus olisi ainoa toimiva keino tähän. Etsintäkuulutus olisi myös poliisin noutoa tarkoituksenmukaisempi poliisin resurssien näkökulmasta hankalasti tavoitettavan nuoren tavoittamiseksi.

Lokasaari Heidi
Rikosseuraamuslaitos